Van boer tot bos

Het zuidoosten van Twente, rondom de gemeente Haaksbergen, kent een interessante, soms ingewikkelde balans tussen heden en verleden en tussen mens en natuur. Ontdek de verhalen die door dit unieke, lege stukje Nederland meanderen als de Buurserbeek

TEKST & FOTOGRAFIE **SOPHIE BOUS**

'Mijn man zegt altijd: "80 koeien is meer dan genoeg."' Heleen Lansink drinkt haar laatste beetje koffie op bij het Rustpunt dat ze op haar erf heeft ingericht. Fietsers die het Rustpuntensysteem kennen, kunnen hier neerstrijken voor een pauze tijdens hun tocht door het Twentse landschap, en als ze interesse hebben kunnen ze een rondleiding krijgen in het boerenbedrijf. 'Onze werkwijze heeft niet per se een verdienmodel, ik zie het als een platform om anderen te vertellen over duurzaam boeren.'

We staan bij De Melktapperij, het melkbedrijf van Heleen en haar man Rogier, dat in Twente en ook daarbuiten steeds meer bekendheid krijgt als duurzaam boerenbedrijf. Ze gebruiken geen kunstmest en weinig krachtvoer, het dak van de stal ligt vol zonnepanelen, en energie en warmte binnen het bedrijf is zo veel mogelijk circulair; de warmte van de melk wordt gebruikt om de boilers te verwarmen, en het drinkwater voor de koeien wordt zo geleid dat het helpt de melk af te koelen. De melk die de koeien leveren kan bij het Rustpunt direct weer worden getapt, maar de meeste melk gaat naar de consument. Iets verderop rijdt net een vrachtwagen met een enorme tank het erf op om de melk op te halen.

Als we de stal inlopen laat Heleen me zien hoe het automatische melken in zijn werk gaat. De koeien weten precies waar ze moeten zijn en de machine weet hun uier te vinden terwijl ze zich te goed doen aan brokjes. 'Ik sta zelf niet tussen de koeien, dat doet mijn man,' lacht ze. Toch heeft ze zichtbaar een connectie met de dieren. 'Koeien hebben een kuddementaliteit, maar toch allemaal een eigen karakter,' vertelt ze. 'Sommige zijn dominant en andere zijn wat banger.' Een nieuwsgierige koe steekt haar kop door het hek om ons nauwlettend in de gaten te houden, maar als Heleen haar hand naar haar uitsteekt trekt ze zich schichtig terug. 'De meesten laten zich niet zo makkelijk aaien.'

'Koeien hebben een kudde-mentaliteit, maar toch allemaal hun eigen karakter'

Heleens man Rogier is de vierde generatie boer. Zijn overgrootvader werkte hier ooit als knecht, maar na het overlijden van de toenmalige boer trouwde hij met de weduwe en nam het bedrijf over. In de tussentijd is er veel veranderd. 'We bevinden ons hier midden in Natura2000-gebied,' legt Heleen uit, 'dus minder duurzame boeren krijgen het hier moeilijker.' Het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden komt met een hoop richtlijnen om de biodiversiteit in het gebied te behouden. Heleen houdt zich hier al langer mee bezig. ⇨

Een statige grove den op de heide van Twente. Onder: Schotse Hooglanders grazen op het Witte Veen. Tegenover: melkkannen bij het Rustpunt van de Melktapperij

'Voordat we onze velden maaien, voor het voer van onze koeien, controleren we ze op nesten van weidevogels,' geeft ze als voorbeeld. 'Vrijwilligers markeren de nesten en dan zorgen wij dat die plekken bij het maaien met rust gelaten worden.' Ook groeit er op het land van de Melktapperij allerlei kruid in het gras, wat de biodiversiteit vergroot. 'Zelfs lokaal wild komt bij ons grazen.'

Het is goed om een verblijf in het zuidoosten van Twente te beginnen met een bezoek aan een boerderij. Dit stukje van de Overijsselse streek langs de grens met Duitsland en de Achterhoek kenmerkt zich door de gevarieerde natuurpracht; de uitgestrekte heide, plukken bos en het drassige moerasland geven de streek zijn groene gezicht. Maar als je in Twente bent leer je dat dit niet vanzelfsprekend is; het is soms best zoeken naar de juiste balans tussen het beschermen van de natuur en het behoud van de eeuwenoude tradities van het boerenland. Heleen en haar Melktapperij laten zien dat het kan. Met die gedachte in mijn achterhoofd trek ik verder oostwaarts, de natuur in.

In het zuidoosten van Twente krijgt de natuur stukje bij beetje de overhand. Boerenland wordt omzoomd door de voor de regio typerende houtwallen, die hier en daar overgaan in plukjes bos. Natuur en cultuur meanderen hier door elkaar, net als de Buurserbeek die de natuurgebieden in dit hoekje van Overijssel horizontaal in tweeën splitst; het Buurserzand en Witte Veen ten noorden ervan, het Nationaal Park Haaksbergerveen in het zuiden.

'Natuur en cultuur meanderen hier door elkaar, net als de Buurserbeek'

Vanaf de fiets trekt het landschap aan me voorbij. Veel grasland, want de grond is hier voor veel andere cultivatie minder geschikt. 'Deze velden waren vroeger moeras,' vertelt Jesse Beil. 'En nu worden delen van deze velden weer teruggegeven aan de natuur, om langzaam opnieuw moeras te worden.' Jesse is eigenaar van het restaurant Captain Jack in Buurse en kent de omgeving op z'n duimpje. Op een bepaald moment stapt hij af, precies op de hoek van een veld, waar het boerenlandschap overgaat in een wijds en wilder gebied. 'Dit wordt Siberië genoemd,' zegt hij en ik begrijp de gelijkenis. De omgeving oogt kaal en dor, en is als je door je wimpers kijkt misschien zelfs toendra-achtig te noemen. 'Omdat hier weinig beschutting is, kan het hier ook hartstikke koud zijn.' Het is tegenwoordig het startpunt voor enkele wandelroutes door het Haaksbergerveen, maar zo'n twee eeuwen geleden werd er in dit gebied nog hard gewerkt: er werd turf gestoken voor de textielindustrie. Het hoogveen bood een perfecte brandstof om de textielnijverheid, waar Twente al langer bekend om stond, tijdens de Industriële Revolutie te mechaniseren.

Vanaf de jaren 50 van de vorige eeuw heeft de natuur weer de ruimte gekregen in het Haaksbergerveen, maar de aandenkens aan de turftijd zijn voor de oplettende kijker nog te zien. 'Het veen was als een soort sawa,' zegt Jesse als hij weer opstapt om verder te fietsen. 'Het werd opgedeeld in vierkanten, omgeven door dijken om de turf op te drogen te leggen.' Hij wijst tussen een warrig begroeid stukje bos, waar een verhoging waar te nemen valt. 'Daar kun je nog zo'n dijk zien.'

We passeren een moerassig landschap, met vlonderpaden over het veen en droge grassen. Dan weer rijden we door een stukje bos, waar het pad tussen de bomen slingert. Overal vinden we weer poelen en plassen, spiegelglad tussen het hoge, dorre gras, waarin het veenmos zich stukje bij beetje aan het herstellen is. 'Turf ontstaat door lagen van veenmos die groeien en afsterven, waar bovenop weer een nieuwe laag mos groeit,' legt Jesse uit. 'Het doel is hier om uiteindelijk het veen weer te herstellen naar hoe het ooit was, maar dat gaat maar heel traag.' Dat herstel is vanuit biologisch en historisch oogpunt interessant, maar heeft ook een positief effect op het milieu: hoogveen is in staat om veel CO_2 op te slaan.

Toch betekent natuurherstel niet dat de natuur helemaal de vrije loop gelaten kan worden, want onder meer berken en vliegdennen verstoren de groei van het veen. 'Die opslag wordt door vrijwilligers verwijderd,' zegt Jesse. 'Maar ook plaatselijk vee helpt door in deze gebieden te grazen mee.'

De natuur wordt in de omgeving verder ondersteund met een soort bufferzone, om de overgang tussen natuur en bewoonde wereld niet te abrupt te maken en daarmee wederzijdse invloed te voorkomen. 'De buffer moet uiteindelijk een kilometer breed worden,' zegt Jesse terwijl we het noordelijker gelegen Buurserzand in fietsen. 'Dat is goed voor de natuur, maar kan voor boeren soms lastig zijn.' Boeren moeten hun land verkopen of afstaan, wat pijnlijk kan zijn als dat land al generatieslang in de familie is, of als hele families zelfs herplaatst moeten worden. De balans tussen mens en natuur is hier precair.

We passeren voormalige boerengrond die in recente jaren is teruggegeven aan de natuur. Hiervan zijn de bovenste lagen afgegraven, waardoor oerzaden in de grond weer de kans krijgen om op te komen. En dat kan best snel gaan. Een woest ogende vlakte met heide, poelen en struikachtige begroeiing blijkt nog in de afgelopen paar jaren te zijn afgegraven. Heide is een overgangsplant en sterft dus uiteindelijk weer om voedingsbodem te worden voor nieuwe begroeiing. Toch past deze tussenfase goed bij het Buurserzand, een natuurgebied dat hoofdzakelijk uit heide, natte gronden en soms meer dan 100 jaar oude jeneverbesstruiken bestaat. Natuurmonumenten kreeg het gebied in het begin van de 20ste eeuw van leden van de Enschedese textielfamilie Van Heek – het was hun eerste natuurgebied in Overijssel. ⇨

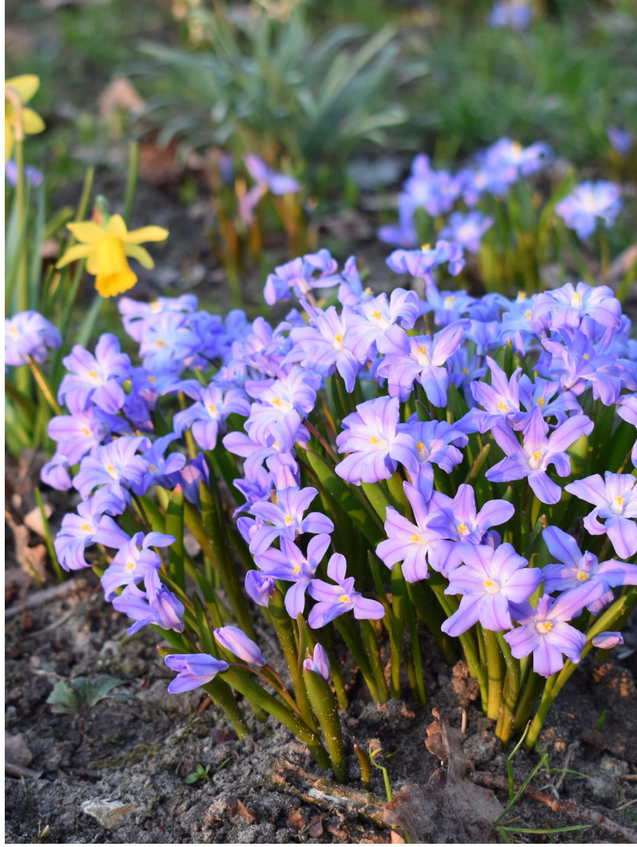

Vredig tafereel aan het Buursermeertje. Boven: De toren van de katholieke kerk in Buurse bij zonsondergang. Rechtsboven: lente in Twente

De Bommelas, een traditioneel "lös hoes". Links: Alexander Fianke sjeest over de single track

Een bocht in de Buurserbeek, die door het zuidoosten van Twente slingert

Het Buurserzand was een woest gebied dat door de familie werd gekocht en gebruikt om medewerkers te laten recreëren. 'Van Heek merkte dat zijn fabrieksmedewerkers last kregen van hun longen,' zegt Jesse. 'Hij bedacht dat tijd doorbrengen in de natuur goed zou zijn voor hun gezondheid.' Aan de rand van een klein meertje, beschut tussen hoge bomen, stapt Jesse weer af. Een groep eenden en ganzen dobbert kwetterend over het oppervlak en in de verte klinkt een specht. 'Dit is het Buursermeertje, maar eigenlijk is het niet echt een meer,' zegt Jesse. 'Het is een met de hand aangelegd zwembad.'

Ook ik kom tot rust tussen de heide, plukjes bos en relatieve stilte van het Buurserzand. We fietsen zo'n 25 kilometer, pauzeren met zelf meegebrachte koffie en kruidkoek, en onderweg wordt het ondanks het mooie weer nooit echt druk; het lijkt alsof een klein stukje Nederland even voor onszelf hebben. Jesse begrijpt het. 'Het is zoals Van Heek al zei: "De natuur doet meer met je dan je denkt."'

De mountainbikeroute van Haaksbergen leidt me over de Duitse grens. Het klinkt als een wereldreis, ook al ligt die grens vanaf mijn startpunt slechts een paar honderd meter verderop. Alexander Fianke fietst voorop, zijn achternaam in witte letters leesbaar op de achterkant van zijn helm. We rijden nu nog op een gewoon fietspad door het bos, waar we afgezien van een enkele vroege wandelaar geen tegenligger tegenkomen, maar het zal niet lang duren totdat we ergens een bosje in slaan voor een smal, bochtig en onverhard pad.

'De mountainbikeroute is in totaal 60 kilometer,' zegt Alexander, 'en bestaat voor zo'n 15 kilometer uit single track.' Dat zijn de uitdagende stukjes waar mountainbikers hun hart bij ophalen; zelf heb ik met de mountainbike wat minder ervaring, dus ik heb een elektrisch exemplaar te leen. Zo kom ik gemakkelijker eventuele heuvels op. 'Niet dat we die veel gaan tegenkomen,' grinnikt Alexander.

Hij kan het weten; de in Duitsland geboren fotograaf is coördinator van de route en kent hem daarom waarschijnlijk uit zijn hoofd. Hij stuurt de vrijwilligers aan die met regelmaat controleren of de route nog begaanbaar is. Ook hier komt weer die balans tussen mens en natuur naar voren, want de route is ontstaan uit de wens voor natuurbehoud; mountainbiken in het gebied verstoorde de omgeving, waarna een afgebakende route werd uitgestippeld. 'We laten de natuur zo veel mogelijk met rust,' legt Alexander uit. 'Als een boom tijdens een storm is omgewaaid, zagen we alleen het deel weg dat het pad blokkeert.' Hij onderhoudt daarnaast contact met de Groene Waaier, het samenwerkingsverband van Staatsbosbeheer (Haaksbergerveen), Natuurmonumenten (Buurserzand) en Landgoed Lankheet, ten westen van het Haaksbergerveen, over het onderhoud van de route die door al deze natuurgebieden loopt. 'We mogen gebruikmaken van het gebied, en willen daarom ook wat teruggeven,' legt Alexander uit. 'Zo helpen we met het lokaliseren en weghalen van ongewenste boomopslag.'

FOTO BOMMELAS: MET DANK AAN HAAKSBERGEN TOERISME

Na een korte lus door Duitsland, langs de 350 jaar oude Haarmühle in Alstätte, rijden we de grens weer over, het Witte Veen binnen, ten oosten van het Buurserzand en Haaksbergerveen. Het was een lange tijd een gebied voor smokkelaars die tabak, drank of andere waar uit Duitsland naar Nederland probeerden te brengen, of andersom. Het is een prachtig gebied, soms haast steppe-achtig, met hier en daar plukjes bomen over de vlakte verspreid, waar het mountainbikepad met veel bochten om- en doorheen slingert.

Dat de route voor een deel uit reguliere fietspaden bestaat, betekent ook dat we soms een lokale trekpleister passeren tijdens onze tocht. We houden halt bij de Bommelas; een haast mysterieus ogend bouwwerk met een waterput ervoor, in de schaduw van hoge, oude bomen. Het is een "lös hoes", waarbij de stal en de woning samen in één ruimte zitten; een zeldzaam type boerderij dat typisch is voor Twente. Het is in 1840 gebouwd en sinds die tijd nagenoeg onveranderd gebleven, maar door de kleine deur en de kromme houten planken lijkt het eigenlijk nog veel ouder.

We bereiken uiteindelijk het landgoed Lankheet, het laatste natuurgebied op dit stukje Twente, ten westen van de andere drie. In dit gebied heeft de Haaksbergse Toer- en Fietsclub, waar ook Alexander deel van uitmaakt, de ruimte gekregen om een wat uitdagendere *single track* aan te leggen voor mountainbikers. Hiervoor zet ik de elektrische ondersteuning van mijn fiets toch maar uit, om lancering te voorkomen. We volgen de markering: een driehoekje – waarschijnlijk een berg – met twee rondjes of wieltjes eronder. We slaan rechtsaf een bosje in en het vlakke fietspad veranderd als bij toverslag in hobbels, bochten en plankenpaden over drassige grond, die het gevoel geven van een (zeer trage) achtbaan die ik zelf bestuur. Ik begin er zowaar schik in te krijgen.

Tegen het einde van de rit laat Alexander het mountainbikepad links liggen en daalt hij af naar het pad langs de Buurserbeek, of de Beek, zoals hij door de locals wordt genoemd. Ook hier wordt weer werk gemaakt van het herstellen van historisch natuurgebied. 'De oever aan de overkant was eerder precies zoals dit pad,' wijst Alexander. 'In de laatste jaren is het voor een deel weer teruggegeven aan de natuur.' Voor me strekt een vlakke, met gras begroeide oever zich uit, maar aan de overzijde van het meanderende water begint de wildernis langzaam toe te nemen. Vistrappen in het water zorgen ervoor dat vissen zich weer in het water kunnen verplaatsen, en Alexander vertelt dat de loop van de Beek op een aantal plekken is teruggebracht naar zijn oorspronkelijke route. Het is opvallend hoe betrokken de Twentenaren zijn bij het behoud en herstel van hun unieke stukje natuur. Zo dragen ze er zorg voor dat hun verleden mee kan, de toekomst tegemoet. Of het nu gaat om duurzaam boeren of het teruggeven van landbouwgrond aan de natuur, de balans tussen mens en natuur wordt hier iedere dag weer opgemaakt. LP

SOPHIE BOUS *reisde met hulp van Marketing Oost. Ze had graag een Schotse hooglander geaaid maar dat werd haar sterk afgeraden.*

MAKE IT HAPPEN

Zuidoost-Twente

HOE KOM JE ER
Vanuit Amsterdam ben je in zo'n twee uur rijden in Haaksbergen, tussen de verschillende natuurgebieden. Je kunt ook het OV nemen; met de trein bereik je omliggende dorpen en steden als Hengelo of Goor, waarna een busrit van ongeveer een half uur je in het uiterste zuidoostelijke puntje van Twente brengt (ns.nl).

VERVOER TER PLAATSE
De auto maakt afstanden in dit deel van Twente klein, maar de omgeving is ook uitstekend per elektrische fiets te verkennen. Bij Dorpswinkel Wildenborg in Buurse kunnen gewone en elektrische fietsen worden gehuurd (fiets €8,50 per dag, elektrisch €17,50; dorpswinkelwildenborg.nl). Avontuurlijkere types vinden hier ook (elektrische) mountainbikes (€19,50 of €39,50 per dag).

MEER INFORMATIE
De website van Visit Twente biedt een breed scala aan informatie over de streek, van logeeradresjes tot activiteiten in de steden en de natuur (visittwente.nl). Meer toegespitste informatie over de omgeving van Haaksbergen is te vinden op de site van de Tourist Info Haaksbergen (haaksbergennatuurlijk.nl)

Eten

Een icoon in Buurse is **Hooge Esch** – elke local heeft hier wel een keer een pannenkoek gehad. De hartige pannenkoeken zijn bijna allemaal vernoemd naar plekken in Twente en omgeving – de Haaksbergen, met spek, kaas, ham, ui, champignons en ei is een (vullende) specialiteit. In een monumentale boerderij zit naast het restaurant ook een brouwerij en een ijssalon (hoogeeschbuurse.nl).
Pal naast de bijzondere Oostendorper Watermolen, ten zuiden van Haaksbergen, bevindt zich **Restaurant en Hotel de Watermölle**. Schuif hier aan voor een stevige lunch van rijkelijk belegd molenbrood, salade of flammkuchen. Dineren is ook mogelijk. Bij mooi weer is het terras onder de bomen erg geliefd, en sla het kleurrijke gebak hier vooral niet over (dewatermolle.nl).
Bij **Captain Jack** schuif je aan in een sfeervol familierestaurant met een geschiedenis. Het restaurant bevindt zich in Buurse, op een strategisch punt langs de grens waar voorheen veel werd gesmokkeld. Wellicht dat daarom de piratennaam is gekozen; in het restaurant is van dat thema overigens niet zoveel terug te zien. Eet er een snack of lunch op het terras aan de Buurserbeek, of schuif binnen aan voor een lokaal stoofpotje of een dergelijk stevig diner (captainjack.nl).
Op het oostelijke randje van Haaksbergen bevindt zich in de schaduw van hoge bomen het **Restaurant de Blanckenborgh**. Van buiten is het een statig 19de-eeuws herenhuis, maar van binnen geven houten vloeren, moderne meubels en enorme boeketten van kleurrijke (nep)bloemen het restaurant een hedendaagse, stijlvolle sfeer. Het verrassingsmenu van vier, vijf of zes gangen bestaat uit interessante culinaire creaties als kalfswang met baba ganoush en gestoofde linzen, of zeebaars met tomatensalade en avocadocrème (blanckenborgh.nl).

Verblijf

Een goede uitvalsbasis voor wandel- en fietstochten in de natuur in het zuidoosten van Twente bevindt zich er middenin. **Het Bakhuis** is een knus huisje op steenworp afstand van de Duitse grens, waar twee personen ver van de bewoonde wereld kunnen verblijven. In het huisje werd vroeger brood gebakken voor de boerderijbewoners, maar nu is het een vakantiehuis dat van alle moderne gemakken is voorzien. Een volledig uitgeruste keuken, openslaande deuren naar de tuin (voor warme dagen) en de houtkachel (voor koude dagen) maken het Bakhuis een comfortabel verblijf – en het ontbijtje van streekproducten in de koelkast maakt het helemaal af. De natuur komt via de vele ramen binnen; met enig geluk kun je de Schotse Hooglanders in het aangrenzende veld zien grazen.
natuurlogies.nl